

Merlyanova O. A., Ph.D., Associate Professor,
Head of the Department of Choreography,
Separated Subdivision «Mykolayiv Branch
of the Kyiv National University of Culture and Arts»
(Ukraine, Mykolayiv), olgamerlyanova@gmail.com

**Project as a form of educational process
in the higher educational institution of arts**

The application of effective method of educating project in the educational establishments of arts when forming the professional competence of students–choreographers is considered in the article. The concepts «project» and «educating project» are defined. The work on choreography department's creative projects implementation is analyzed. The impact of creative projects realization on students' unsupervised work is specified. The effectiveness of team working in project activities is investigated.

Keywords: project, project activities, creative project, educating project, method project, choreography, choreographer.

* * *

УДК 1:37(477)«1919/1940»

Ратушна А. М.,
аспірантка, Національний педагогічний
університет ім. М. П. Драгоманова
(Україна, Київ), ratushna92@mail.ua

**РОЗУМІННЯ ВИХОВНОГО ІДЕАЛУ
В КУЛЬТУРНО–ОСВІТЬОМУ ПРОСТОРІ
УКРАЇНИ 1919–1940 РР.**

Розглянуто культурно–освітній простір України доби 1919–1940 років, зокрема тогочасний виховний ідеал. Пильно вивчено динаміку розвитку й зміни виховного ідеалу та способів його втілення, а також вплив зовнішніх факторів на гуманітарну політику зазначеного періоду (надто зміну соціально–економічних умов і політичної кон'юнктури). Авторка виокремлює три культурно–освітні етапи розвитку виховного ідеалу та аналізує їхні особливості на матеріалі праць тогочасних культурних діячів, а також сучасних дослідників.

Ключові слова: виховний ідеал, виховання, ідея, трансформація виховного ідеалу, еволюція виховного ідеалу, гуманітарна політика, освітній процес, культурно–освітній простір, суспільно–економічні детермінанти, політична кон'юнктура, культурні діячі, громадські організації.

Від формування первісного суспільства і до сьогодні протягом усього свого розвитку людство приділяє велику увагу процесові формування нового покоління, а особливо розвитку моральних якостей у дітей і підлітків. На цей процес впливають різні чинники, зокрема географічне розташування країни та політично–економічний рівень розвитку суспільства. Відомо, що життя людей у різних країнах і різних регіонах світу визначають різні, часом діаметрально протилежні моральні, етичні та релігійні засади: життя в ХХІ–му столітті в Європі, Азії і Африці різко відрізняється. Слід зауважити, що розвиток суспільства однієї країни чи регіону має і діахронічний вимір розвитку, адже на різних історичних етапах суспільство має різні потреби. Приміром, у Середньовіччі кожна родина належала до певного суспільного шабля й виконувала функції, притаманні тому прошаркові, який вона представляла. Місце, яке людина посідала в суспільстві, визначало чи не все її подальше життя, зокрема місце проживання, коло спілкування, поведінку тощо. За цих умов життєві шляхи селянина й лицаря, міщанина й короля майже не перетиналися, тож не дивно, що їхні діти здобували різну освіту (якщо й здобували) і продовжували справу батьків. Щодо цього видатний український педагог Г. Ващенко зазначав, що «кожен нарід, кожна епоха мали й мають свій виховний ідеал, бо без нього неможливе саме виховання», а виховання загалом визначав як формування особистості з метою

наближення її до конкретного виховного ідеалу [2, с. 200]. Так, педагог відзначає, що виховним ідеалом давніх афінів була всебічно, гармонійно розвинена особистість, спартанців – «хоробрий, сильний, спритний і витривалий вояк–патріот», у США – ініціативна й енергійна людина, що поєднує у своїй діяльності теорію й практику, а виховний ідеал СРСР визначав як формування озброєного «знанням і технікою збраряддя комуністичної партії в її боротьбі за панування над світом» [2, с. 200].

Сьогодні сучасне українське суспільство як ніколи потребує змін у підході до виховання дітей і юнацтва, зокрема переосмислення виховного ідеалу й коригування його відповідно до вимог сучасності, адже на порядку денному стоїть завдання подолати негативні риси і прояви радянської спадщини (у тому числі в освіті) та реалізувати євроінтеграційний проект. При цьому дуже важливо вивільнитися із тенет міфотворчості радянського зразка і перейти від утопічних проектів реформування освіти до реалістичних [18, с. 190–198]. Для виконання цього амбітного завдання слід звернутися до аналізу виховних основ культурно–освітнього простору, оскільки тільки такий підхід дозволить вийти на якісно новий рівень розвитку освіти без втрати національно–культурної спадковості та продуктивних здобутків попередніх часів. Отже, розглядувана тема є **актуальною**.

Метою цієї статті є аналіз розвитку виховного ідеалу, що склався і функціонував в УРСР в період 1919–1940 років.

Поняття ідеалу тісно пов'язано з поняттям ідеї, і, хоча ці лексеми є загальноживаними, обидва слова первісно належали до галузі філософії. Саме слово «ідеал» походить від латинського *idealis* і французького *idéel* (а вони від грецького *idéa* – «першообраз») і є філософським терміном, що означає «уявлення про найвищу досконалість, котра як взірць, норма і мета визначає спосіб і характер діяльності людини або соціальної групи» [14, с. 231]. На думку філософів, усвідомлення суб'єктом діяльності (людиною) своїх потреб і того факту, що дійсність є недовершеною, а отже потребує перетворення, є вихідною засадою формування ідеалу [14, с. 231]. В ідеалі поєднано об'єктивне (він виникає як об'єктивна необхідність у розвитку суспільства, вказує на його реальний стан та об'єктивні тенденції подальшого поступу) і суб'єктивне (він є суб'єктивним за своєю формою), тому його зумовлено як рівнем культури, так і рівнем розвитку суспільства [14, с. 231]. Оскільки будь–який ідеал (суспільний, політичний, етичний) є своєрідним світоглядним і регулятивним стрижнем цілепокладаючої діяльності людини [14, с. 231], виховний ідеал (далі ВІ) визначає людську діяльність і впливає на неї, є соціально–культурним й історичним поняттям водночас.

Оскільки проблема виховного ідеалу належить до компетенції кількох галузей науки, то доречно згадати, що її вивчали не лише педагоги, а й філософи та історики, а також і громадсько–політичні діячі. Серед тих, хто так чи так приділяв увагу формуванню ВІ, можна назвати як сучасних українських учених (В. Андрущенко, І. Бех, І. Степаненко, О. Уваркіна, М. Романенко), так і науковців–класиків (Г. Ващенко, С. Русова, І. Огієнко, В. Сухомлинський), письменників

і політичних діячів (І. Франко, М. Драгоманов, Д. Донцов).

Термін «ідея» (гр. *ιδέα*) філософи тлумачать як форму «осягнення дійсності в думці, яка включає усвідомлення мети та способи подальшого пізнання й перетворення світу» [21, с. 236]. Ідея є видом поняття своєю логічною структурою, але має певну відмінність: вона поєднує об'єктивне знання про дійсність і суб'єктивну мету, спрямовану на зміну цієї дійсності [21, с. 236].

Оскільки ідеал та ідея – досить близькі поняття, то, досліджуючи заявлену проблематику, доцільно спиратися на філософське осмислення поняття «ідея», а для цього слід коротко окреслити її генезу від античності до сьогодення. Своїми початками це поняття має античний час: його запропонував Платон на позначення поєднання істини, добра і краси, а згодом цю думку продовжив Аристотель, наголошуючи на тому, що ідея є родовою сутністю речей і стає необхідною формою речі, яка наділяє цю річ відмінністю та визначальною дійсністю [10, с. 18]. Доба Нового часу внесла свої корективи: філософи-раціоналісти (І. Лейбніц) виходили з того, що ідеї притаманні людському духові не як готові уявлення про світ, а лише як можливості цього світу, нерозвинуті основи мислення [10, с. 21]. Представники німецької класичної філософії також приділили увагу цьому питанню: так, розуміння ідеї у І. Канта трансформується у формі суб'єктивістського розуміння мислення в гносеології, тоді як Й. Фіхте заперечує об'єктивний світ, вважаючи, що мислення («ідея», «чисте Я») повинно саме із себе вибудувати зміст знання і світ загалом [10, с. 22–23]. Та найбільше уваги вивченню ідеї як такої приділив у своїх працях Г. Гегель, який уважав, що все буття міститься в ідеї (в істині): ідея, чиста думка є абсолютом, а буття і всі його визначення є моментами, які містяться в ідеї і з логічною необхідністю із неї випливають [10, с. 24]. Серед українських філософів слід назвати П. Юркевича, який поклав у основу ідеї «гармонію між мисленням і буттям», динамічний синтез єдності та різноманітності, та продовжувача ідей Г. Гегеля С. Гогоцького [21, с. 237]. Сьогодні ж філософи переважно тлумачать ідею «як начало внутрішнього конструювання системних утворень» [21, с. 237].

Осмислюючи проблематику виховного ідеалу культурно-освітнього простору Радянської України, будемо виходити з того, що виховний ідеал є невід'ємним компонентом культурно-освітнього процесу (тобто діяльності, яка спирається на культурну та освітню спадщину сотень поколінь людського роду і яка сприяє культурному прогресові завдяки обміну освітніми та культурними цінностями народів), адже він, по-перше, охоплює комплекс ціннісних орієнтацій та характеристик, до яких потрібно прагнути, а по-друге, завжди має національні ознаки, на виховання яких впливають світоглядно-філософські умови – моральні та культурні цінності, народний менталітет, релігія, звичаї та традиції [16, с. 228].

Відомо, що основні засади виховного ідеалу було сформульовано ще за княжої доби, тобто коли на території України утворилася держава. Тоді ж було виокремлено два основні напрями, на яких формувалися тогочасні філософсько-педагогічні засади, – суспільно

зумовлений і релігійно детермінований [9, с. 185]. Основними рисами виховного ідеалу доби Київської Русі вважають гармонійне поєднання змісту ідеалів простого християнина та князя-правителя, відсутність суперечностей між індивідуальними християнськими чеснотами (віра, милосердя, любов, доброта) та колективними державотворчими (патріотизм, повага до владної еліти, активність і дієвість), а також світськість змісту освіти, доступність тлумачення основних чеснот розумінню пересічного мирянина та народність, тобто максимальне наближення змісту ідеалу до реальних потреб народу [9, с. 211].

Оскільки у процесі виховання брали участь різні суб'єкти, то виховний ідеал у різні часи базувався на державницьких традиціях, світоглядно-політичних ідеях, сімейних цінностях, а також чеснотах, які пропагувала церква. У ХХ-му столітті механізм виховного ідеалу українців було фактично передано різноманітним суспільним організаціям, які вирішували гуманітарні проблеми. Серед таких утворень можна виділити організації, створені на громадських засадах для вирішення суто культурних завдань («Просвіта»), та організації, що були підпорядковані політичним партіям і слугували не лише культурним справам, а й поширювали певну ідеологію, зокрема соціалістичну (Ленінська комуністична спілка молоді України (ЛКСМУ), створена 1919-го року) чи націоналістичну (Союз української націоналістичної молоді (СУНМ), створений 1926-го року).

На представників української філософсько-педагогічної думки ХХ століття впливали виховні ідеї мислителів доби Середньовіччя та Нового часу: Я. Коменського, Ж.-Ж. Руссо (теорія вільного самовиховання), Й. Г. Песталоцці (ідеал людини-сім'янина, трударя), Г. Сковороди («сродна праця»), а також К. Ушинського (національна спрямованість ВІ та значущість праці) [17, с. 14]. Водночас на їхніх ідеях не могли не позначитися й погляди тогочасних російських і світових діячів: Е. Кей, яка у книзі «Вік дитини» (1900) запропонувала концепцію вільного виховання, Д. Дьюї, який вважав дитину за сонце, навколо якого обертається виховання, поборницю вільного виховання М. Монтесорі [17, с. 15], І. Кершенштейнера (громадянське й моральне виховання), В. Рейн («добра людина» як ідеал виховання), П. Наторп (соціальна педагогіка) [17, с. 16–17].

Науковці позитивно відзначають цю особливість розвитку української педагогічної думки на зламі століть. Зокрема, Л. Єршова вказує, що «світська парадигма вітчизняного виховного ідеалу ХІХ – початку ХХ ст. сформувалася на перетині християнських, національних, європейських і російсько-імперських виховних ідеалів і виглядала як синтез їх основних імперативів» [9, с. 300]. Таким чином, серед головних рис українського ВІ, що увібрав у себе різні постулати й ідеї, можна назвати демократизм, громадянськість, гуманність, гідність, патріотизм, професіоналізм і працьовитість. Окремо було визначено духовно-моральні та національні якості ідеального педагога народної школи – людини, яка прищеплюватиме дітям необхідні якості: любов до дітей, доброта, педагогічний оптимізм, здатність до самовдосконалення й сумлінного ставлення до своїх обов'язків [9, с. 247]. Деякі думки

тогочасних педагогів зберігають свою актуальність і досі. Так, В. Науменко наголошував на відповідності вчителя своїй професії, потреби бути громадянином, моральною, освіченою та культурною особистістю [9, с. 248]. І. Линниченко, який мав великоросійський виховний ідеал за загальнодержавний, усе ж обстоював думку про те, що передусім слід формувати особистість загалом, а не її політичні погляди зокрема. Йому належить чудовий вислів: «Мета виховання – дати нам людей освічених і гуманних, а не борців за ті чи інші політичні переконання» [9, с. 248–249].

Ця стаття містить короткий огляд розвитку культурно–освітнього процесу в Україні першої половини ХХ–го століття від 1919–го до 1940–го року. Такий поділ, по–перше, зумовлено логікою тодішнього гуманітарного процесу, а по–друге – соціально–політичними умовами. Оскільки в основі періодизації лежить передусім історичний чинник і увагу приділено діахронічному аспектові, то аналіз зазначеного періоду починається від 1919–го року, тобто від встановлення більшовицької влади на більшості українських земель, а закінчується 1940–м роком, тобто перед вступом Радянського Союзу в другу світову війну.

Отже, освітньо–культурний простір формувався під впливом політичних подій, а тому пропонується періодизація містить такі етапи:

– 1919–1921 роки (доба національно–визвольних змагань і революційних зрушень, у галузі освіти – декларування змін);

– 1921–1929 роки (запровадження нової економічної політики, в галузі культури – коренізація, представлена українізацією);

– 1929–1940 роки (встановлення тоталітарної системи).

Під час *громадянської війни (1919–1921 рр.)* вся територія України була охоплена повномасштабними воєнними діями. Слід пам'ятати про те, що в революційних змаганнях брали участь різні політичні сили, та зрештою перемогли більшовики. У цей час різні області України перебували під впливом різних партій, а тому там провадили різну освітню політику. Так, на початку 1919–го року Директорія прийняла закон «Про державне управління освітою на території УНР» (24.03.1919), за яким всі нові школи повинні були мати патріотичну основу, а також затвердили закон про державну українську мову в УНР, за яким українська мова стала офіційною й обов'язковою в культурно–освітніх установах, армії і на флоті, в урядових і загальноосвітніх установах.

До формування нової освітньої сфери долучилися й культурні діячі, члени «Просвіти», письменники (О. Олесь, М. Вороний, М. Філянський, А. Кримський), а також науковці, які створювали численні наукові товариства.

Серед тогочасних педагогів слід назвати представницю антропологічної концепції С. Русову, якій удалося поєднати всі прогресивні ідеї реформаторської педагогіки кінця ХІХ – початку ХХ століття. Науковий доробок педагога полягає у розвитку концепції національного виховання дітей і молоді та обґрунтуванні ідеї про тісний взаємозв'язок національного виховання дитини і майбутнього народу, нації [11, с. 3–4]. Спираючись на науково–педагогічну та філософську

спадщину Я. Коменського й К. Ушинського, вона розвивала концепцію важливості завдань виховання, адже школа виникла передусім як соціальний інститут і виховувала відповідно до того виховного ідеалу, який панував у суспільстві [11, с. 5]. С. Русовій належить такий вислів: «Найкраще пристосувати дітей до нових умов життя нашої вільної, самостійної України, умов волі, праці, широкого культурного і морального відродження нашого народу [1, с. 17].

Щоби зрозуміти політику більшовиків у галузі освіти, слід звернутися до статті *Я. Ряппо* «Пролетаризація школи на Україні» (1923), в якій автор, на той час заступник наркома освіти, змальовує новачку у вищій школі як послідовну зміну етапів роботи щодо реорганізації навчальних закладів, покладеної на Укрголовпросвіту – орган, створений 29 грудня 1920 року. Перший етап (1917–1919), коли до школи мав змогу вступити будь–хто, Я. Ряппо метафорично називає періодом відчинених дверей, але зауважує, що робітництво не вступало до вищої школи, бо «вона була йому чужа, ворожа й недоступна», а за війни «вища школа наповнилась самим різноманітним елементом петлюрівського, денікинського, гетьманського, радянського й іншого напрямку» [6, с. 1]. Другий етап (1921 р. в УСРР) позначився організаційним підходом щодо зміни соціального складу студентів ВНЗ: було створено низку підготовчих курсів і робітфаків, а третій етап (від 1923 р.) свідчив про тотальну заміну студентства робітниками й селянами, прийнятими «по пляновій розкладці через профспілки, комнезами і партію» [6, с. 1].

На Х–му з'їзді РКП(б) 14 березня 1921 р. було прийнято курс на *нову економічну політику (НЕР)*, яка мусила амортизувати наслідки тривалої війни і руйнації. У галузі культури принципово важливою стає політика *коренізації* (українізації), прийнята на ХІІ–му з'їзді РКП(б) у квітні 1923 р. Основними її положеннями були такі: обов'язкове знання обох мов всіма державними службовцями, видання законів двома державними мовами, українізацію частини діловодства ВУЦВК, РНК і наркоматів, що мають справу з селянами [3]. У липні Раднарком УСРР прийняв декрет «Про заходи в справі українізації шкільно–виховних і культурно–освітніх установ», відповідно до якого українською мали готувати педагогічні кадри та викладати в неукраїнських школах і низці вищих закладів. 1 червня було прийнято додаткову ухвалу про видання академічного українського словника та організацію у Харкові театру української драми [3]. Я. Ряппо у доповіді «Рік українізації у шкільній справі» відзначав складність цього завдання: «Не так легко побороти інерцію століть. Біда у тому, що ми надзвичайно слабкі українськими культурними силами. Українізація – це складний, величезний культурний процес, реалізувати який покликане ціле покоління – вчителі і учні, від початкової до вищої школи включно, наша молодь і наукові сили, літератори, артисти, педагоги, філософи, лікарі, тощо» [3]. Проте щодо перебігу українізації і власне її потреби точилися неперервні дискусії. Зокрема, її противники Е. Квірінг і Д. Лебідь наголошували на тому, що «українська культура настільки сильна, що не потребує штучної підтримки для природного розвитку», що «на Україні розгортається боротьба двох культур російської

(міської) і української (сільської), в якій держава має дотримуватися нейтралітету», а прихильники (О. Шумський, В. Затонський, М. Скрипник, Х. Раковський) звертали увагу, що цей процес дозволяє українцям зберегти зв'язок із рідною культурою [3].

Нова культурна політика захопила широкі верстви населення. Її обговорювали на I Всеукраїнського з'їзді (5–11 січня 1925 року) в Харкові, де було намічено проекти з підготовки нових підручників, планувалася перепідготовка вчительських кадрів, велика увага приділялася історії України та українській мові. 30 квітня ВУЦВК і РНКУСРР прийняли постанову «Про заходи термінового проведення нової українізації радянського апарату», що встановлювала систему відповідальності за нехтування українізації аж до звільнення. Комісія з українізації на чолі з секретарем ЦК КП(б)У В. Затонським у складі 27 чоловік розпочала українізацію наукових закладів. У січні 1926 р. було створено державний європейський театр, педагогічні відділення для нацменшостей при інститутах народної освіти. Українізаційна робота розгорнулася і за межами України, зокрема на Кубані [3].

У 1920–ті роки проблема ВІ дотична до проблеми формування нової людини. Їй приділяли чи не найбільшу увагу, адже всі заходи більшовиків було спрямовано на формування людини майбутнього. Сучасна дослідниця О. Марченко стверджує, що в цей час зароджується так звана радянська педагогіка, що зорієнтована на синтез марксистських ідеалів комуністичного виховання і досвід вітчизняних і зарубіжних гуманістів [14, с. 190]. Водночас радянські педагоги засуджували погляди Г. Ващенко, С. Русової, І. Стешенка, І. Огієнка, тобто педагогів, які особливу увагу приділяли громадянському, патріотичному вихованню, виокремлюючи національний аспект. Серед видатних діячів слід назвати А. Луначарського, Н. Крупську, А. Макаренка.

Початок 1930–х років позначається негативними тенденціями: Кульчицький. За часи сталінізму трансформації зазнає і культурно–освітній простір, де освіта перебувала під тиском партійної диктатури і терору. В цей час відбувається остаточне відмежування від демократичних ідей і від гуманізації освіти, а категорична відмова ідеологів дозволити людині шукати власне місце в житті й соціумі, самовизначатися в освітній діяльності, була дуже небезпечною: вона зруйнувала усталену століттями систему державного і громадського управління освітою та зробила непотрібною цілу низку споріднених із педагогікою наук сторінки. Втім, навіть у цей час наука не переривала свого розвитку й виходили друком нові важливі праці. Так, Г. Смирнов займався вивченням нового типу особистості («Радянська людина: Формування соціалістичного типу особистості»). В основу його ідей покладено розуміння нетотожності понять «особистість» і «людина». Особливу увагу він приділяв ролі соціального у характеристиці особистості, об'єднуючи гуманістичні ідеї Г. Андрєєва, І. Кона, І. Фролова, Б. Ананьєва, Л. Виготського, А. Леонтєва, С. Рубінштейна, Д. Узнадзе. У своїх філософсько–педагогічних працях Г. Смирнов наголошував на ціннісних орієнтаціях особистості, виходячи з того, що саме в них розвивається сутнісний та індивідуальний

досвід, а це характеризує ставлення людини до моральних і духовних цінностей. Вченого цікавив передусім соціальний аспект буття: місце людини у системі суспільних відносин, її соціальні ролі, спрямованість її особистості, тобто вся сутність, що характеризує людину в соціальному аспекті [14, с. 219–220, 247–248].

Дослідниця О. Невмержицька наголошує на залежності ВІ від суспільно–політичних змін: «Український виховний ідеал у часи неволі формувалася крізь призму прагнення до незалежності. У часи надії на збройні повстання ідеалом був повстанець, у часи репресій – витривалий і розумний працівник, який примножує економічний, цивілізаційний і освітній потенціал. Найвище цінувалася і в чоловіках, і в жінках вірність народній справі» [16, с. 225].

Вивчення виховного ідеалу є не лише цікавою і корисною справою: динаміка змін ВІ дозволяє глибше зрозуміти життя наших предків і накреслити обрис нашого майбутнього, адже виховний ідеал містить у собі всі мрії про досконалу людину й порівняння до кращого, цікавішого й продуктивнішого життя.

Список використаних джерел

1. Березівська Л. Д. Внесок Софії Русової у розбудову національної освіти: за матеріалами журналу «Вільна українська школа» (1917–1920) / Л. Д. Березівська // Педагогічна спадщина Софії Русової в контексті сучасності: Матеріали П24 Всеукраїнської науково–практичної інтернет–конференції 24–26 березня 2016 р. – 2016. – С.15–21.
2. Ващенко Г. Виховання волі і характеру / Г. Ващенко. – К.: Школяр, 1999. – 385 с.
3. Верменич Я. В. Здійснення українізації у 20–30–х роках: політичні, культурні аспекти проблеми: дис. іст. наук: 07.00.01 / Варменич Я. В. – Київ, 1993. – 189 с.
4. Волинка Г. І. Історія філософії в її зв'язку з освітою / Г. І. Волинка, В. І. Гусев, Н. Г. Мозгова. – Київ: Каравела, 2006. – 480 с.
5. Голос. Українські вісті. Ч.17 (223). – Берлін, 1945. Номер 17.
6. Діло. Ч.202. – Львів, 1923.
7. Діло. Ч.110 (11.451). – Львів, 1929.
8. Діло. Ч.18 (10.693). – Львів, 1926.
9. Єршова Л. М. Трансформація виховного ідеалу в Україні (XIX – початок XX століття): Київський, Одеський, Харківський навчальні округи: монографія / Л. М. Єршова. – Житомир, 2015. – 639 с.
10. Єлістратов С. Г. «Філософія серця» Памфіла Юркевича: дис. канд.: 09.00.05 / Єлістратов С. Г. – К., 1995. – 160 с.
11. Коваленко Є. І. Інноваційна сутність педагогічної спадщини Софії Русової / Є. І. Коваленко // Педагогічна спадщина Софії Русової в контексті сучасності: Матеріали П24 Всеукраїнської науково–практичної інтернет–конференції 24–26 березня 2016 р. – 2016. – С.3–10.
12. Загороднюк В. Ідеал // Філософський енциклопедичний словник енциклопедія / В. Загороднюк. – Київ: НАН України, Ін–т філософії ім. Г. С. Сковороди Абрис, 2002. – 23 с.
13. Ідея // Філософський енциклопедичний словник: енциклопедія / НАН України, Ін–т філософії ім. Г. С. Сковороди; голов. ред. В. І. Шинкарук. – Київ: Абрис, 2002. – С.236–237.
14. Марченко О. В. Методологічні стратегії дослідження освітнього простору: монографія / О. В. Марченко. – Дніпропетровськ: ТОВ. «Іновачія», 2012. – 348 с.
15. Музичко О. Теоретико–методологічні проблеми історичної в інтелектуальній спадщині професора І. А. Линиченка (1857–1926) / О. Музичко. // Історія Історичної науки. – С.74–95.
16. Невмержицька О. Виховний ідеал: еволюція та сучасне трактування [Електронний ресурс] / О. Невмержицька // Людинознавчі студії. Серія «Педагогіка». Вип.31. – Режим доступу: <http://ddpu.drohobych.net/pedagogics/arhiv/31/24.pdf>.
17. Опанасенко Н. І. Виховний ідеал українських діячів / «Просвіт» / (кінець XIX – початок XX століття). монографія / Н. І. Опанасенко. – Переяслав–Хмельницький, 2005. – 174 с.

18. Степаненко І. В. Українське педагогічне мислення в тенетах міфотворчості: від утопічних проєктів антропологізації освіти до реалістичних // Практична філософія / І. В. Степаненко. – 2013. – С.190–198.

19. Солдатенко В. Ф. Україна в революційну добу: Іст. есе-хроніки. У 4-х т.: Т.III. Рік 1919 [Електронний ресурс] / В. Ф. Солдатенко. – 2010. – Режим доступу: http://shron.chtyvo.org.ua/Soldatenko_Valerii/Ukraina_v_revoliutsiinuu_dobu_Tom_3.pdf.

20. Субтельний О. Україна історія / О. Субтельний. – Київ: Либідь, 1991. – 500 с.

21. Філософський енциклопедичний словник: енциклопедія / НАН України, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди; голов. ред. В. І. Шинкарук. – Київ: Абрис, 2002. – 742 с.; 24 см.

References

1. Bereziv'ska L. D. Vnesok Sofii' Rusovoi' u rozbudovu nacional'noi' osvity: za materialamy zhurnalu «Vil'na ukrai'ns'ka shkola» (1917–1920) / L. D. Bereziv'ska // Pedagogichna spadshhyna Sofii' Rusovoi' v konteksti suchasnosti: Materialy P24 Vseukrai'ns'koi' naukovy-praktychnoi' internet-konferenii' 24–26 bezreznja 2016 r. – 2016. – S.15–21.

2. Vashhenko G. Vyhovannja voli i harakteru / G. Vashhenko. – K.: Shkoljar, 1999. – 385 s.

3. Vermych Ja. V. Zdijsnennja ukrai'nizacii' u 20–30-h rokah: politychni, kul'turni aspekty problemy: dys. ist. nauk: 07.00.01 / Vermych Ja. V. – Kyi'v, 1993. – 189 s.

4. Volynka G. I. Istorija filosofii' v i'i' zv'jazku z osvitoju / G. I. Volynka, V. I. Gusjev, N. G. Mozgova. – Kyi'v: Karavela, 2006. – 480 s.

5. Golos. Ukrai'ns'ki visti. Ch.17 (223). – Berlin, 1945. Nomer 17.

6. Dilo. Ch.202. – L'viv, 1923.

7. Dilo. Ch.110 (11.451). – L'viv, 1929.

8. Dilo. Ch.18 (10.693). – L'viv, 1926.

9. Jershova L. M. Transformacija vyhovnogo idealu v Ukrai'ni (XIX – pochatok XX stolittja): Kyi'vs'kyj, Odes'kyj, Harkivs'kyj navchal'ni okrugy: monografija / L. M. Jershova. – Zhytomyr, 2015. – 639 s.

10. Jelistratov S. G. «Filosofija sercja» Pamfila Jurkevycha: dys. kand.: 09.00.05 / Jelistratov S. G. – K., 1995. – 160 s.

11. Kovalenko Je. I. Innovacijna sutnist' pedagogichnoi' spadshhyny Sofii' Rusovoi' / Je. I. Kovalenko // Pedagogichna spadshhyna Sofii' Rusovoi' v konteksti suchasnosti: Materialy P24 Vseukrai'ns'koi' naukovy-praktychnoi' internet-konferenii' 24–26 bezreznja 2016 r. – 2016. – S.3–10.

12. Zagorodnjuk V. Ideal // Filosos'kyj encyklopedychnyj slovnyk encyklopedija / V. Zagorodnjuk. – Kyi'v: NAN Ukrai'ny, In-t filosofii' im. G. S. Skovorody Abris, 2002. – 23 s.

13. Ideja // Filosos'kyj encyklopedychnyj slovnyk: encyklopedija / NAN Ukrai'ny, In-t filosofii' im. G. S. Skovorody; glav. red. V. I. Shynkaruk. – Kyi'v: Abris, 2002. – S.236–237.

14. Marchenko O. V. Metodologichni strategii' doslidzhennja osvity'ogo prostoru: monografija / O. V. Marchenko. – Dnipropetrovs'k: TOV «Inovacija», 2012. – 348 s.

15. Muzychko O. Teoretyko-metodologichni problemy istorychnoi' v intelektual'nij spadshhyni profesora I. A. Ljnychenka (1857–1926) / O. Muzychko. // Istorija Istorychnoi' nauky. – S.74–95.

16. Nevmerzhyč'ka O. Vyhovnyj ideal: evolucija ta suchasne traktuvannja [Elektronnyj resurs] / O. Nevmerzhyč'ka // Ljudynoznavchi studii'. Serija «Pedagogika». Vyp.31. – Rezhym dostupu: <http://ddpu.drohobych.net/pedagogics/arhiv/31/24.pdf>.

17. Opanasenko N. I. Vyhovnyj ideal ukrai'ns'kyh dijachiv / «Prosvit» / (kinec' XIX – pochatok XX stolittja). monografija / N. I. Opanasenko. – Perejaslav–Hmel'nyč'kyj, 2005. – 174 s.

18. Stepanenko I. V. Ukrai'ns'ke pedagogichne myslennja v tenetah mifotvorčosti: vid utopichnyh proektiv antropologizacii' osvity do realistychnyh // Praktična filosofija / I. V. Stepanenko. – 2013. – S.190–198.

19. Soldatenko V. F. Ukrai'na v revolucijnuu dobu: Ist. ese-hroniky. U 4-h t.: T.III. Rik 1919 [Elektronnyj resurs] / V. F. Soldatenko. – 2010. – Rezhym dostupu: http://shron.chtyvo.org.ua/Soldatenko_Valerii/Ukraina_v_revoliutsiinuu_dobu_Tom_3.pdf.

20. Subtel'nyj O. Ukrai'na istorija / O. Subtel'nyj. – Kyi'v: Lybid', 1991. – 500 s.

21. Filosos'kyj encyklopedychnyj slovnyk: encyklopedija / NAN Ukrai'ny, In-t filosofii' im. G. S. Skovorody; glav. red. V. I. Shynkaruk. – Kyi'v: Abris, 2002. – 742 s.; 24 sm.

*Ratushna A. M., postgraduate student,
National Pedagogical Dragomanov University
(Ukraine, Kyiv), ratushna92@mail.ua*

Understanding the educational ideal in the cultural and educational space of Ukraine in 1919–1940

The article deals with the Ukrainian cultural-educational space in the 1919–1940s, and in particular the educational ideal of those years. Special attention is paid to the dynamics and development in the understanding of educational ideals and ways of its implementation, as well as the influence of external factors on the humanitarian policy of this period (especially the changing socio-economic conditions and political climate). The author identifies three cultural-educational phases in the understanding of educational ideals, and analyzes the characteristics of each of them, based on the works of that period cultural figures, as well as modern scholars.

Keywords: ideal of education, education, idea, transformation of the education ideal, evolution of the education ideal, humanitarian policies, educational processes, educational and cultural space, socio-economic determinants, political situation, cultural figures, public organizations.

* * *

УДК 371.13=161.2

Шабасва Л. М.,

старший викладач кафедри виховання та культури здоров'я, КВНЗ «Дніпропетровський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» (Україна, Дніпро), shabaeva34@ukr.net

НОВА УКРАЇНЬСЬКА ШКОЛА: ФІЛОСОФСЬКІ ОСНОВИ ОБГРУНТУВАННЯ

Визначено актуальність реформування вітчизняної системи освіти з урахуванням сучасних тенденцій інформатизації та глобалізації суспільства. Метою статті є розкриття філософських основ концепції Нової української школи. За результатами дослідження встановлено, що філософськими основами Нової української школи є концепція ненасильницької комунікації (розроблена М. Розенбергом), аксіологічний підхід до виховання та ідея гуманізму. Ненасильницька комунікація характеризується уникненням таких типів комунікації, при яких виникає відчуття оцінювання співрозмовника, відчуття обов'язку або вини, критики або висунення вимог (примусове спілкування). Аксіологічний підхід до виховання передбачає формування моральності, людських чеснот, демократизму і пов'язана з ідеєю гуманізму – ціннісного ставлення людини до людини (визнання людини найвищою цінністю), повага її прав і свобод.

Ключові слова: нова українська школа, концепція ненасильницької комунікації, аксіологічний підхід до виховання, ідея гуманізму.

Світ змінюється, і чим далі, тим швидше. Зміни відбуваються в усіх сферах суспільного життя. Освіта, як провідний інститут повинна відстежувати зміни та підстроюватися під ці зміни, а краще і випереджати їх. Враховуючи ці зміни, освіта України вступає на шлях реформування – шлях побудови «Нової школи». Саме освіті належить провідна роль чинника економічного зростання та джерела національної єдності.

Обсяг знань, якими повинен оволодіти сучасний школяр стрімко зростає, як і обсяг інформації взагалі. Старими методами не можливо навчати нове покоління, яке мислить та сприймає інформацію не так, як ще 5 чи 10 років тому сприймали інформацію тодішні діти та молодь. Отже, освіта повинна змінитися з урахуванням сучасних тенденцій інформатизації та глобалізації. Крім того, з філософської точки зору особистість епохи постмодерну характеризується зміною акцентуації із зовнішнього на внутрішній світ. Тобто навчання так званого покоління Y, або «дітей тисячоліття», які народилися між 1990 і 2000 роками повинне відбуватися з урахуванням принципів дитиноцентричності, компетентнісного та діяльнісного підходів.

На думку Гао Вейчжень мету освіти інформаційної доби, треба розширити, як мінімум, до формування